

НАЦІОНАЛЬНИЙ ІНСТИТУТ СТРАТЕГІЧНИХ ДОСЛІДЖЕНЬ

**РОЗВИТОК
ПРОМИСЛОВОГО ПОТЕНЦІАЛУ УКРАЇНИ
В ПРОЦЕСІ ПІСЛЯКРИЗОВОГО ВІДНОВЛЕННЯ**

Аналітична доповідь

Київ - 2010

**УДК 330.3:339.747(477)
Р64**

*За повного або часткового відтворення матеріалів даної публікації
посилає на видання обов'язкове*

Автори:

*Собкевич О. В., к. е. н., с. н. с. (керівник авторського колективу);
Сухоруков А. І., д. е. н., проф., заслужений економіст України;
Савенко В. Г.;
Бєлашов Є. В.;
Шевченко А. В.*

*За редакцією к. е. н., с. н. с.,
заслуженого економіста України Я. А. Жаліла*

Розвиток промислового потенціалу України в процесі після-
Р64 кризового відновлення / О. В. Собкевич, А. І. Сухоруков, В. Г. Са-
венко [та ін.]; за ред. Я. А. Жаліла. – К. : НІСД, 2010. – 48 с.

ISBN 978-966-554-120-2

У доповіді проаналізовано сучасний стан та динаміку промислового виробництва в Україні, розглянуто основні тенденції післякризового відновлення промисловості, виявлено проблеми та дисбаланси реалізації виробничого, інвестиційного та науково-технологічного потенціалу промисловості України. На основі проведеного аналізу авторами визначено основні напрями та пріоритети післякризового відновлення промисловості, запропоновано ключові орієнтири стратегії розвитку промислового потенціалу України та першочергові завдання промислової політики на наступні роки.

ISBN 978-966-554-120-2

© Національний інститут
стратегічних досліджень, 2010

Вступ

Криза, що розгорталася у світі у 2008-2009 рр., продемонструвала значні дисбаланси розвитку світогосподарської системи та структурну відсталість української економіки, її неготовність до різких коливань попиту та загострення конкуренції на сировинних ринках. Україна відчула негативні наслідки світової фінансово-економічної кризи з квітня 2008 р. через різке скорочення зовнішнього попиту. У 2009 р. найскладніших випробувань зазнав промисловий комплекс України, у результаті чого глибина падіння обсягу промислового виробництва досягла 21,9 % (рівень промислового виробництва повернувся на позначку 2003-2004 рр.) У цілому 2009 р. закінчився падінням ВВП на 15,1 %, будівництва – на 48,2 %, інвестицій в основний капітал – на 65,1 %. Індекс споживчих цін становив 112,3 %, рівень безробіття збільшився до 8,8 %. Вперше за останні 10 років в економіці збитки підприємств перевищили прибутки на 31,6 млрд грн¹.

З початку 2010 р. в економіці держави відбуваються певні позитивні зрушення, що сприяє подоланню негативних наслідків впливу світової фінансово-економічної кризи та соціально-економічному розвитку країни. У результаті зростання ВВП у II кварталі 2010 р. прискорилось і становило 6 % у річному вимірі (4,9 % у I кварталі 2010 р.) За винятком сезонного фактора у II кварталі 2010 р. приріст ВВП становив 3,5 % (0,4 % у I кварталі 2010 р.) Однак відновлення економіки все ще має нестійкий характер, що потребує формування та реалізації в Україні політики довгострокового економічного зростання з урахуванням екзогенних викликів та внутрішніх проблем економічного розвитку.

У Програмі економічних реформ на 2010–2014 рр.² сформовано принципи довгострокового економічного зростання на основі реформування та модернізації наявної економічної системи. Вирішення цих завдань видається можливим лише завдяки поетапному впровадженню системи організаційно-економічних заходів щодо підвищення та ефективного використання потенціалу промисловості України, що має стати одним із важливих напрямів забезпечення конкурентоспроможності вітчизняної продукції на зовнішньому та внутрішньому ринках, подоланню наслідків фінансово-економічної кризи, сприянню структурно-технологічній перебудові економіки, забезпеченню її роз-

¹ *Про Державну програму економічного і соціального розвитку України на 2010 рік:* закон України від 20.05.2010 № 2278-VI // *Голос України.* – 2010. – 2 липня. – № 120.

² *Програма економічних реформ на 2010–2014 роки «Заможне суспільство, конкурентоспроможна економіка, ефективна держава»* від 02.06.2010 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon1.rada.gov.ua/signal/0004100.pdf>

витку в процесі реформ та у післяреформений період.

Розділ 1. Промисловий сектор України: початок відновлення чи продовження кризи?

Приріст промислового виробництва в Україні за січень-вересень 2010 р. становив 10,8 % проти падіння в аналогічному періоді минулого року на 28,3 % (рис. 1).

Основний внесок у приріст промислового виробництва у січні-вересні

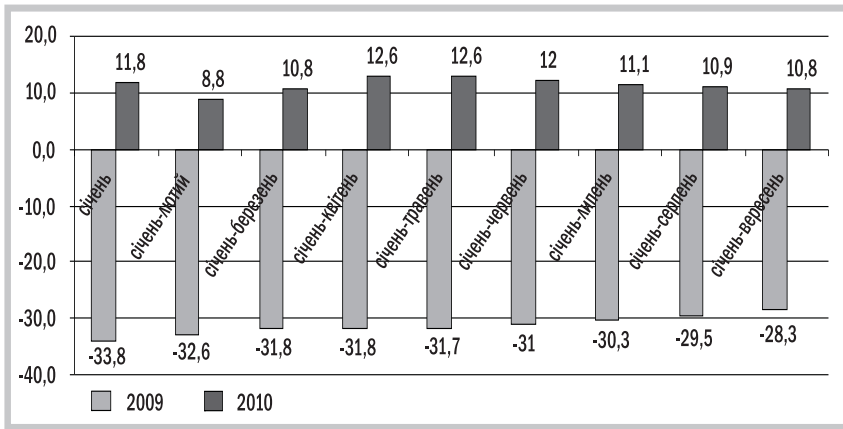

Рис. 1. Динаміка темпів приросту промислового виробництва України у січні-вересні 2009–2010 рр., %

2010 р., порівняно із січнем-вереснем 2009 р., був забезпечений виробництвом продукції металургії (приріст на 12,7 % проти падіння на 36,9 %), машинобудування (приріст на 32,9 % проти падіння на 51,2 %), хімічної та нафтохімічної промисловості (приріст на 20,2 % проти падіння на 30,3 %) (рис. 2).

Позитивом є зростання високотехнологічних виробництв машинобудування у січні-вересні 2010 р., зокрема виробництва апаратури для радіо, телебачення та зв'язку – на 24,8 %, електричних машин та устаткування – на 18,5 %, контрольно-вимірювальних приладів – на 9,6 %. Фармацевтична галузь хімічної та нафтохімічної промисловості зросла на 38,6 %.

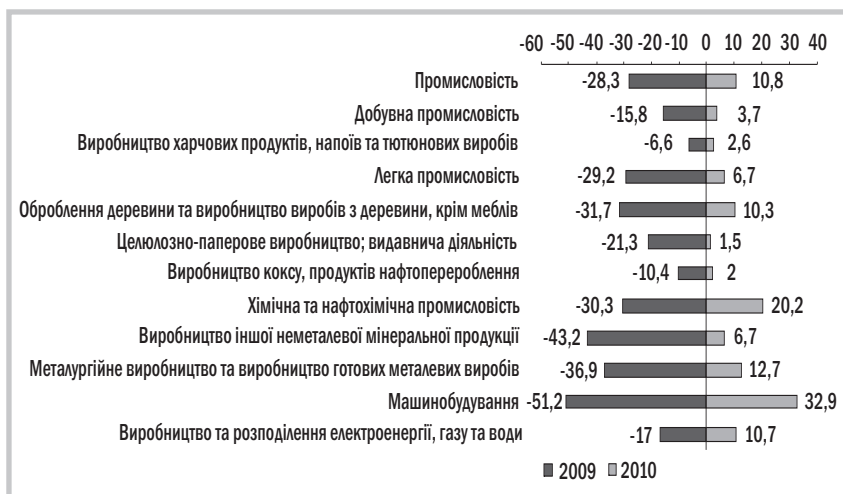

Рис. 2. Динаміка темпів приросту промислового виробництва за основними видами економічної діяльності у січні-вересні 2009-2010 рр., %

Динаміка промислового виробництва України протягом січня-вересня 2010 р. свідчить про поступове його відновлення після кризового падіння. На користь початку післякризового відновлення вітчизняної промисловості свідчать наступні позитивні чинники.

Сприятлива кон'юнктура цін на основну експортну продукцію України, що утворилася в результаті виходу світового господарства зі стану кризи. Зокрема, підвищувалися ціни на сталь на світових товарних ринках у зв'язку зі зростанням попиту на тлі погіршення конкурентоспроможності продукції європейських постачальників через зростання курсу євро до долара США.

Крім того, поживлення внутрішнього ринку споживання металопрокату також позитивно позначилося на утриманні обсягів металургійного виробництва України на високому рівні. Так, за даними Української гірничо-металургійної компанії, внутрішнє споживання металопродукції за 9 міс. 2010 р. зросло на 36,6 % до відповідного періоду 2009 р. У галузевому розрізі 25,5 % металопродукції було поставлено у трубну галузь, 16,8 % – у машинобудівну галузь.

Відновлення позитивної динаміки світового ринку, у тому числі ринків країн СНД, сприяло подальшому розвитку вітчизняного машинобудування. Позитивна динаміка галузі, що тривала з початку 2010 р., визначилася збільшенням обсягів експорту машинобудівної продукції за всіма основними товарними підгрупами. Зокрема, відбулося зростання

експорту наземних транспортних засобів удвічі, насамперед за рахунок поставки самоскидів КраЗ до Росії. Корпорація «Богдан» у січні-червні 2010 р. збільшила обсяги виробництва автобусів і тролейбусів у 2,7 разу.

Додатковим фактором позитивної динаміки галузі є підготовка до Євро-2012, у рамках якої було укладено угоди між урядом і Львівським автобусним заводом щодо виробництва автобусів і тролейбусів.

Поліпшення фінансового стану підприємств України. У січні-серпні 2010 р. прибутки підприємств від звичайної діяльності до оподаткування зросли на 30,7 % порівняно з відповідним періодом 2009 р., а збитки зменшилися на 23,9 %. Найбільші збитки підприємств зафіксовані в будівництві (1,4 млрд грн), а найбільші прибутки – у добуванні корисних копалин (9,9 млрд грн) і харчовій промисловості (4,6 млрд грн). Поліпшення фінансових результатів підприємств дозволить мінімізувати збитки від можливого подальшого погіршення зовнішньоекономічної кон'юнктури.

Підвищення доходів населення, що забезпечувало активне збільшення попиту на товари споживчої групи. У II кв. 2010 р. порівняно з відповідним періодом попереднього року номінальні доходи населення зросли на 17,8 %. Наявний дохід, що може бути використаний населенням на придбання товарів і послуг, збільшився на 21,2 %, а реальний наявний, визначений з урахуванням цінового фактора, – на 11,8 %.

Водночас темпи відновлення промисловості є задовільними лише порівняно із кризовим роком, у якому обсяги виробництва суттєво скоротилися. Наразі лише машинобудування є єдиною галуззю, де рівень виробництва вже досяг рівня кінця 2006 р. Водночас рівень металургійного виробництва становить 77 % від рівня кінця 2006 р., добувної промисловості – 85 %, промислового виробництва у цілому – 84 %.

Ризики для розвитку економіки України пов'язані із загостренням внутрішніх дисбалансів, серед яких виділимо наступні.

Сировинний характер промислового виробництва, що демонструється випереджаючим зростанням темпів зростання обсягів валової доданої вартості (ВДВ) у добувній промисловості порівняно з переробною. Так, у I півріччі 2010 р. темпи приросту обсягів ВДВ у добувній промисловості склали 166,6 %, тоді як у переробній промисловості цей показник становив 125,9 %.

Неоптимальна та диспропорційна структура промисловості України з переважанням у ній експортоорієнтованих виробництв і недостатнім використанням потенціалу внутрішнього ринку. Частка експортованих промислових товарів у загальному експорті товарів у I півріччі 2010 р. становила 86,6 %, тоді як для імпорту цей показник дорівнював 94,4 %. Зважаючи на те, що Україна є потужним виробником металургійної продукції, факт імпортування нею у I півріччі 2010 р. чорних металів на суму 1,1 млрд дол. США та виробів з них на суму 503 млн дол. США

свідчить про неспроможність вітчизняних виробників задовольнити внутрішній попит на металургійну продукцію та їх надмірну зорієнтованість на зовнішні ринки.

Такий стан робить економічну систему України дуже чутливою до зміни балансу попиту та пропозиції на світових ринках, а також до зміни світової кон'юнктури цін на основні складові українського експорту промислових товарів, як це продемонструвала світова фінансово-економічна криза 2008-2009 рр. За таких умов непевність динаміки зовнішньоекономічної кон'юнктури створює значні перешкоди збереженню активного зростання обсягів експорту. Враховуючи значну залежність економічної динаміки від зовнішніх чинників, це засвідчує необхідність здійснення державної політики заохочення та структурної модернізації експорту³.

Повільне відновлення кредитування економіки, що підтверджується зростанням кредитування у січні-вересні 2010 р. лише на 2,8 % і зменшенням обсягів кредитування з початку поточного року в річному обчисленні (рис. 3).

Зниження державного фінансування внаслідок обмеженості бю-

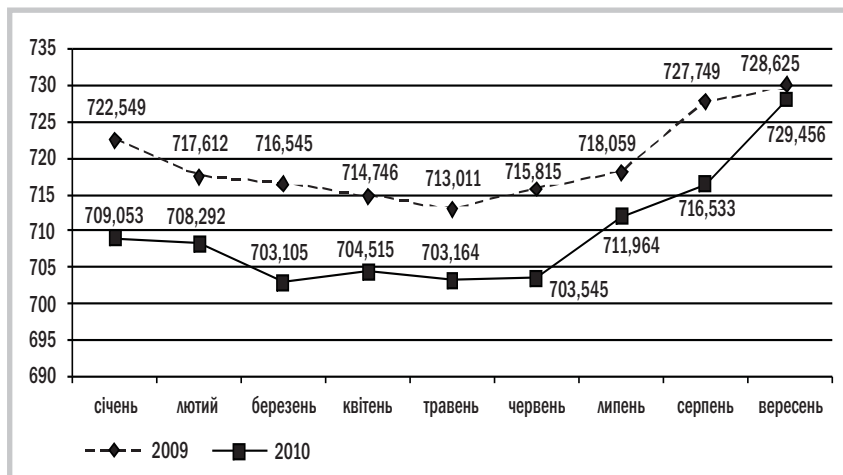

Рис. 3. Кредити, надані депозитними корпораціями у січні-вересні 2009-2010 рр., млн грн

³Жаліло, Я. А. Теорія та практика формування ефективної економічної стратегії держави: монографія. – К.: НІСД, 2009. – 336 с. – С. 145.

джетних фінансів (реальне зниження капітальних видатків у II кварталі 2010 р. становило 23,4 % у річному вимірі).

Значний ступінь зношеності основних фондів (ОФ), що свідчить про переважне використання у промисловості застарілих, неефективних і ресурсоемних засобів виробництва, що негативним чином впливає на конкурентоспроможність промислової продукції українського виробництва на внутрішньому та зовнішніх ринках та обмежує реалізацію потенціалу промисловості.

Як результат дії негативних факторів відбувається погіршення загальної конкурентоспроможності України. За оцінкою Всесвітнього економічного форуму⁴ (ВЕФ) цього року Україна значно втратила у рейтингу, посівши серед 139 країн світу 89-те місце перед Гамбією та Гондурасом. Україна залишилася позаду таких країн, як Естонія, Чехія, Польща, Литва, Азербайджан, Словачка Республіка, Російська Федерація та Казахстан, демонструючи значне відставання від середньосвітового індексу (рис. 4).

Такий регрес є наслідком погіршення позицій України за 9 з 12 скла-

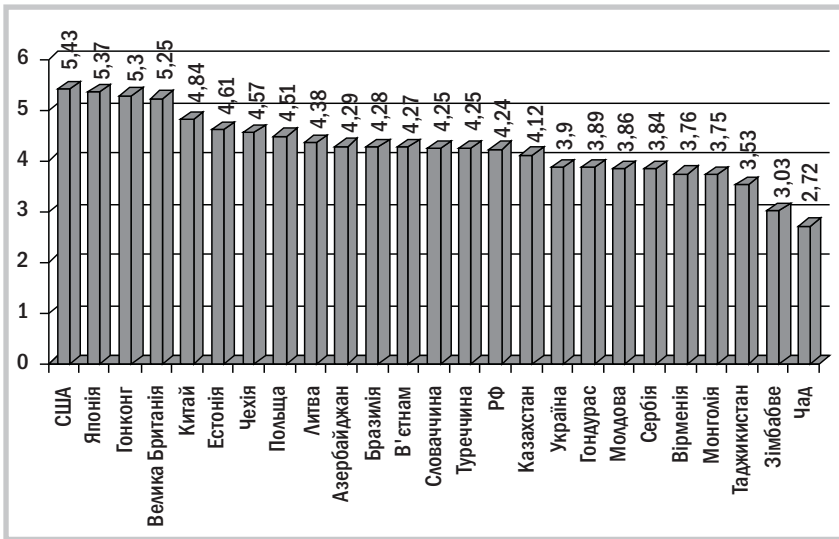

Рис. 4. Місце країн у рейтингу глобальної конкурентоспроможності ВЕФ 2010-2011 рр.

⁴Звіт про глобальну конкурентоспроможність 2010-2011 рр.

дових Індексу глобальної конкурентоспроможності: «Інститути» (134 місце, у 2009 р. – 120), «Макроекономічна стабільність» (132 місце, у 2009 р. – 106), «Ефективність товарних ринків» (129 місце, у 2009 р. – 109), «Розвиненість фінансового ринку» (119 місце, у 2009 р. – 106), «Конкурентоспроможність бізнесу» (100 місце, у 2009 р. – 91).

Розділ 2. Оцінка виробничого та інвестиційного потенціалу промисловості України

Ретроспективний аналіз ВДВ, що утворюється у промисловому секторі України, свідчить, що **найбільш повна реалізація виробничого потенціалу України спостерігалась у 2008 р.**, коли економіка України перебувала в «перегрітому» стані (рис. 5).

У зовнішній торгівлі виробничий потенціал промисловості Украї-

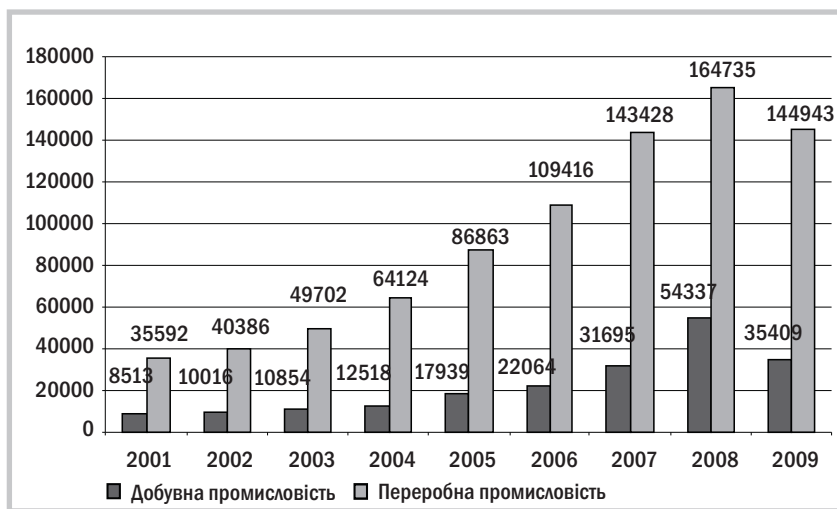

Рис. 5. Динаміка утворення ВДВ у промисловості (фактичні ціни, млн грн)

ни також був задіяним у найбільш повному обсязі в 2008 р., коли експорт промислових товарів сягнув 59,1 млрд дол. США, що складає 88,3 % від загального обсягу товарного експорту України. При цьому частка добувної промисловості в експорті промислових товарів складала

7,0 млрд дол. США (11,8 %), переробної – 52,1 млрд дол. США (88,2 %).

У регіональному вимірі спостерігається незмінна картина утворення ВДВ у вітчизняній промисловості (табл. 1). Найбільші обсяги ВДВ утворюються у 7 регіонах України – Донецькій, Дніпропетровській, Луганській, Запорізькій, Полтавській, Харківській областях та у м. Києві. На частку зазначених регіонів припадає 70,1 % усієї ВДВ, яку було утворено промисловістю України у 2008 р. При цьому частка Донецької та Дніпропетровської областей склала 40,4 %. Такий стан свідчить про диспропорційність промислового розвитку областей України, що робить їх уразливими до кризових явищ як внутрішнього, так і зовнішнього походження.

Таблиця 1

**Динаміка ВДВ, що утворюється у промисловості,
за регіонами⁵ (млн грн)**

	2003	2004	2005	2006	2007	2008
Україна	60556	76642	104802	131480	175123	219072
Донецька	13710	19396	24547	30117	38588	47049
Дніпропетровська	9152	10971	16172	20519	27910	41442
Луганська	4267	5205	7789	9893	13947	17921
Запорізька	3732	5129	6820	8685	12252	13582
Полтавська	4020	4838	6764	8749	11211	12549
Харківська	2924	3655	5041	6228	8251	10806
м. Київ	3346	4028	5592	7424	9635	10289
Одеська	1997	2128	2934	3221	4408	6858
Львівська	1911	2339	2947	3830	5202	5857
Київська	1403	1888	2760	3725	4786	5728
Сумська	1652	2112	2852	3373	4410	5570
Черкаська	969	1114	1659	2064	3070	4537
АР Крим	1003	1334	1914	2256	3042	3694
Івано-Франківська	1514	1773	2378	2591	3057	3419
Миколаївська	1129	1406	1830	2407	3075	3386
Вінницька	1129	1282	1767	2176	2829	3241

Закінчення табл. 1

⁵Валовий регіональний продукт за 2001–2008 роки. – Київ: Держкомстат, 2010. – 145 с.

	2003	2004	2005	2006	2007	2008
Житомирська	864	1055	1486	1828	2443	3104
Чернігівська	1144	1280	1757	2042	2570	3020
Кіровоградська	665	878	1200	1595	2118	2678
Закарпатська	565	828	1100	1623	2320	2632
Рівненська	574	740	1037	1352	1849	2166
Хмельницька	566	649	927	1238	1733	2141
Волинська	427	533	836	1165	1970	2026
Херсонська	925	1006	1162	1216	1609	1984
Тернопільська	436	466	668	952	1216	1565
Чернівецька	324	339	473	607	866	981
м. Севастополь	208	270	390	604	756	847

Реалізація виробничого потенціалу промислового виробництва залежить від стану інвестування промисловості. Фінансово-економічна криза в Україні призвела до згорання інвестиційної активності та звуження усіх джерел фінансування промислового сектору. Зменшилися інвестиції за рахунок власних коштів підприємств, погіршилися умови фінансування підприємств за рахунок залучених і кредитних ресурсів, недостатнім є бюджетне і муніципальне фінансування. Знижується рівень інвестування основного капіталу по відношенню до ВВП, що вважається індикатором інвестиційної безпеки держави (табл. 2).

Для оцінки інвестиційного потенціалу промисловості України слід розглянути динаміку інвестицій в основний капітал (ІОК), що є основною складовою капітальних інвестицій, а також динаміку прямих іноземних інвестицій (ПІІ) як важливого джерела фінансування високотехнологічних виробництв.

У січні-вересні 2010 р. обсяги ІОК знизилися на 3,6% порівняно з таким же періодом 2009 р., що зумовлено скороченням інвестування за наступними статтями: коштів місцевих бюджетів (-25,8%), власних коштів підприємств та організацій (-13,9%), кредитів банків та інших позик (-2,8%) коштів іноземних інвесторів (-45,7%), коштів населення на будівництво власних квартир (-5,1%) (табл. 3). Значне скорочення інвестування з місцевих бюджетів зумовлене скороченням витраток державного та місцевих бюджетів у зв'язку зі значним зростанням бюджетного дефіциту. Криза банківської системи та значне уповільнення кредитної активності банків також позначилися падінням інвестицій у реальний сектор економіки.

Таблиця 2

Показники інвестування економіки України*

	2004	2007	2008	2009
ВВП, млн грн	345113	720731	948056	914720
Темп зростання ВВП (до попереднього року), %	112,1	107,9	102,3	84,9
Інвестиції в основний капітал, млн грн	75714	188486	233081	151777
Індекс інвестицій в основний капітал (до попереднього року), %	128,0	129,8	97,4	58,5
Інвестиції в основний капітал, % до ВВП	21,9	26,2	24,6	16,6
Річний приріст прямих іноземних інвестицій (ПІІ), млн дол. / млн грн	<u>2252,6</u> 11982,0	<u>7935,4</u> 40073,8	<u>6073,7</u> 31991,4	<u>4410,4</u> 34362,3
Загальний обсяг інвестицій (інвестиції в основний капітал та річний приріст ПІІ), млн грн / млн дол.	<u>87696,0</u> 16486,7	<u>228559,8</u> 45259,4	<u>265072,4</u> 50325,1	<u>186139,3</u> 23891,0
Загальний обсяг інвестицій, % до ВВП	25,4	31,7	28,0	20,3

* Дані наведено в порівнянних цінах

Негативною тенденцією є скорочення інвестування за рахунок власних коштів підприємств, починаючи з 2009 р., через кризові явища у світовій економіці у поєднанні зі внутрішньою кризою в Україні.

Основним джерелом власних коштів підприємств є прибуток та амортизаційні відрахування. Прибутки промислових підприємств залишаються дуже низькими, що зумовлено їх технологічним відставанням, значним податковим тиском на виробництво, високим ступенем зносу ОФ. Діюча в Україні система нарахування амортизаційних відрахувань не дає змоги формувати їх навіть в обсягах, еквівалентних зношенню ОФ, не кажучи про їх розширене відтворення. Ступінь зношеності ОФ за всіма видами економічної діяльності в Україні на 30.09.2009 р. становив 68,4 %. Якщо у розвинутих країнах ОФ оновлюються кожні 12–15 років, то в Україні – протягом 50 і більше років⁶.

⁶Згідно з п.п. 8,6,1 Закону України «Про оподаткування прибутку підприємств» норми амортизації становлять: для 1 групи ОФ – 2 %, для 2 групи – 10 %, для 3 групи – 6 %, для 4 групи – 15 %.

Таблиця 3

ІОК за джерелами фінансування у 2004–2010 рр., млн грн

	2004	2005	2006	2007	2008	9 міс. 2009	2009	9 міс. 2010
Усього	75714	93096	125254	188486	233081	86956	151777	83852
у т. ч. за рахунок коштів держбюджету	7945	5077	6846	10458	11576	3698	6687	4384
коштів місцевих бюджетів	3544	3915	5446	7324	9918	2044	4161	1517
власних коштів підприємств та організації	46685	53424	72337	106520	132138	55897	96019	48106
кредитів банків та інших позик	5735	13740	19406	31182	40451	11863	21581	11525
коштів іноземних інвесторів	2695	4688	4583	6660	7591	3813	6859	2071
коштів інвестфондів	–	–	–	–	–	1784	–	–
коштів населення на будівництво власних квартир	–	–	7019	9879	9495	3117	4792	2958
коштів населення на індивідуальне житлове будівництво	2577	3091	5110	8549	11589	3181	5502	9441
інших джерел фінансування	6533	9161	4507	7914	10323	1559	6176	3851

Підприємства промисловості через значно вищу фондомісткість, ніж у підприємствах сфери послуг, гостріше відчувають наслідки недостатніх обсягів ІОК. З 2005 р. спостерігалася тенденція до скорочення частки ІОК у промислові підприємства в загальній структурі ІОК (рис. 6). Лише у 2009 р. частка інвестицій у промисловість зростає до позначки у 38 %, але це відбулося на тлі загального скорочення ІОК на 35 %. Темпи зростання ІОК промислових підприємств у відносних цінах до попереднього року були досить високими в докризовий період: у 2005 р. – 124 %, у 2006 р. – 127,8 %, у 2007 р. – 143,6 %, у 2008 – 119 %. З початком економічної кризи вони скоротилися: у 2009 р. – 75,2 %, у січні-вересні 2010 р. до аналогічного періоду 2009 р. – 99,7 %.

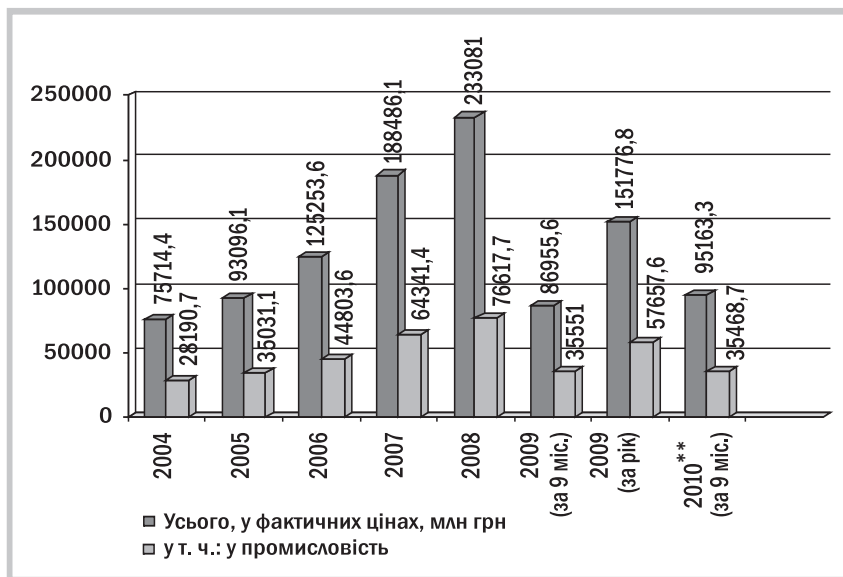

Рис. 6. Структура ІОК у 2004–2010 рр. *

*Складено та розраховано за даними Держкомстату України

**Включаючи ПДВ, урахований у ціні придбання активів

Секторальна структура ІОК свідчить про негативну тенденцію скорочення частки інвестування у *переробну промисловість* – з 61,3 % у січні-вересні 2009 р. до 59,6 % у січні-вересні 2010 р. (табл. 4). Якщо

інвестиції у *добувну промисловість* скоротилися у 2009 р. на 17,1 % порівняно з 2008 р., то скорочення інвестицій у переробну промисловість за цей період становило 27,9 %.

Частка капіталовкладень у сировинні галузі з низькою доданою вартістю значно перевищує частку інвестицій у галузі з високою доданою вартістю (зокрема машинобудування). Як і протягом попередніх років, у 2010 р. найвагомішою у структурі ІОК промислових підприємств є частка інвестицій у підприємства з добування паливно-енергетичних копалин (18,8 %), хімічної та нафтохімічної промисловості (15,1 %), харчової промисловості (13,6 %), з виробництва та розподілення електроенергії, газу та води (13,4 %), металургійного виробництва (8,3 %).

Знижується частка інвестицій у *харчову промисловість*: з 19,1 % від загального обсягу ІОК промислових підприємств у січні-вересні 2009 р. до 13,6 % у січні-вересні 2010 р. Обсяги ІОК у харчову промисловість за 9 місяців 2010 р. порівняно з аналогічним періодом 2009 р. скоротилися на 28,8 %. Відтак, можна передбачити, що обсяги інвестування харчової промисловості наприкінці 2010 р. будуть нижчими за показник 2009 р.

Підприємства *легкої промисловості* залишаються непривабливими для інвесторів через неконкурентоспроможність на зовнішньому ринку та низький попит на їхню продукцію на внутрішньому ринку. Частка легкої промисловості у структурі ІОК промислових підприємств становить менше 1 %.

Значно зросли у 2010 р. обсяги ІОК у підприємства з *оброблення деревини* – у січні-вересні 2010 р. по відношенню до аналогічного періоду 2009 р. зростання становило 28,0 %. Однак їх частка у загальній структурі ІОК підприємств промисловості залишається низькою – 2,4 % у 2009 р. та 3,2 % за підсумками січня-вересня 2010 р.

Обсяги інвестування у підприємства *целюлозно-паперового виробництва* також залишаються стабільно низькими протягом багатьох років. Їх частка у структурі ІОК балансує на рівні 2-3 %, проявляючи тенденцію до подальшого зниження.

Питома вага ІОК у *хімічну та нафтохімічну промисловість* стрімко зросла з 7,2 % у січні-вересні 2009 р. до 15,1 % у січні-вересні 2010 р. Обсяг інвестицій за 9 місяців 2010 р. більш ніж удвічі перевищив показник відповідного періоду 2009 р. Ця галузь є однією з пріоритетних для України через значний потенціал упровадження передових хіміко-фармацевтичних і нанотехнологій. Однак на кінець III кварталу 2010 р. частка інвестицій у фармацевтичне виробництво складала лише 8,0 %, у виробництво добрив та азотних сполук – 3,6 % від загального обсягу ІОК у хімічну промисловість, що свідчить про недостатнє фінансування високотехнологічних підгалузей хімічної промисловості та переважне спрямування інвестицій у низькотехнологічні підгалузі.

Структура ІОК за видами промислової

Показники	2004	2005	
Промисловість, у фактичних цінах, млн грн у т. ч.:	28190,7 (100%)	35031,1 (100%)	
виробництво та розподілення електроенергії, газу та води	5182,9 (18,3%)	4525,2 (12,9%)	
добувна, у т. ч.:	6344,4 (22,5%)	8106,9 (23,1%)	
добування паливно-енергетичних корисних копа- лин	4929,7 (17,4%)	6061,2 (17,3%)	
добування корисних копалин, крім паливно- енергетичних	1414,6 (5,0%)	2045,7 (5,8%)	
переробна, у т. ч.:	16663,3 (59,1%)	22398,9 (63,9%)	
виробництво харчових продуктів, напоїв та тютюнових виробів	5016,3 (17,7%)	6417,5 (18,3%)	
легка промисловість	359,6 (1,2%)	493,0 (1,4%)	
оброблення деревини та виробництво виробів з де- ревини, крім меблів	375,4 (1,3%)	609,9 (1,7%)	
целюлозно-паперове виробництво; видавнича діяльність	747,3 (2,6%)	842,6 (2,4%)	
виробництво коксу, продуктів нафтоперероблення	1397,3 (4,9%)	1978,7 (5,6%)	
хімічна та нафтохімічна промисловість	1687,8 (5,9%)	2376,9 (6,7%)	
виробництво іншої неметалевої мінеральної про- дукції	1257,4 (4,4%)	1537,3 (4,3%)	
металургійне виробництво та виробництво готових металевих виробів	3281,9 (11,6%)	5574,9 (15,9%)	
машинобудування	2267,6 (8,0%)	2250,5 (6,4%)	
інші галузі	272,2 (0,9%)	317,1 (0,9%)	

Таблиця 4

діяльності у 2004–2010 рр.

	2006	2007	2008	2009		2010
				9 міс.	за рік	9 міс.
	44803,6 (100%)	64341,4 (100%)	76617,7 (100%)	35551,0 (100%)	57657,6 (100%)	35468,7 (100%)
	6096,4 (13,6%)	7376,4 (11,4%)	10874,7 (14,1%)	5158,7 (14,5%)	8421,4 (14,6%)	4753,4 (13,4%)
	8593,7 (19,1%)	12142,1 (18,8%)	16767,1 (21,8%)	8580,7 (24,1%)	13914,0 (24,1%)	9573,9 (26,9%)
	6180,1 (13,7%)	8581,3 (13,3%)	10983,6 (14,3%)	6212,2 (17,4%)	10266,9 (17,8%)	6703,3 (18,8%)
	2413,5 (5,3%)	3560,8 (5,5%)	5783,5 (7,5%)	2368,5 (6,6%)	3647,0 (6,3%)	2870,6 (8,0%)
	30113,3 (67,2%)	44822,8 (69,6%)	48975,9 (63,9%)	21811,5 (61,3%)	35322,2 (61,2%)	21141,2 (59,6%)
	8290,4 (18,5%)	11829,8 (18,3%)	13130,4 (17,1%)	6822,2 (19,1%)	10457,6 (18,1%)	4859,0 (13,6%)
	408,7 (0,9%)	479,2 (0,7%)	440,3 (0,5%)	189,1 (0,5%)	336,1 (0,5%)	273,6 (0,7%)
	753,8 (1,6%)	965,0 (1,4%)	767,9 (1,0%)	895,6 (2,5%)	1415,8 (2,4%)	1147,2 (3,2%)
	1292,0 (2,8%)	1875,7 (2,9%)	2558,0 (3,3%)	969,3 (2,7%)	1377,0 (2,3%)	393,0 (1,1%)
	1910,4 (4,2%)	2136,8 (3,3%)	2093,7 (2,7%)	1011,3 (2,8%)	1772,0 (3,0%)	1164,9 (3,2%)
	2637,6 (5,8%)	3666,2 (5,6%)	5106,5 (6,6%)	2571,9 (7,2%)	4656,2 (8,0%)	5371,7 (15,1%)
	3753,2 (8,3%)	6606,4 (10,2%)	7045,5 (9,1%)	3057,6 (8,6%)	4765,4 (8,2%)	2173,2 (6,1%)
	6970,5 (15,5%)	11234,0 (17,4%)	10503,0 (13,7%)	3919,1 (11,0%)	6682,7 (11,5%)	2968,1 (8,3%)
	3653,3 (8,1%)	5339,8 (8,2%)	6189,2 (8,0%)	2223,5 (6,2%)	3564,2 (6,1%)	2321,9 (6,5%)
	443,0 (0,9%)	689,5 (1,0%)	1140,8 (1,4%)	151,3 (0,4%)	294,7 (0,5%)	468,1 (1,3%)

Стабільно високу частку ІОК промислових підприємств складають інвестиції у металургійне виробництво, що пов'язано з його орієнтацією на експорт і високим рівнем дохідності. У 2008 р. *металургійне виробництво* залишалось чи не єдиним видом прибуткової діяльності у переробній промисловості, і обсяг інвестицій у цю галузь залишався відносно високим. У 2009-2010 рр. металургійне виробництво стало збитковим (9579,7 млн грн чистого збитку у 2009 р. та 2367,9 млн грн у січні-серпні 2010 р.), що, зокрема, було зумовлено падінням попиту на імпорт з боку розвинених країн у зв'язку з кризою. Збитковість металургійної галузі позначилася й на обсягах інвестицій: у 2009 р. ІОК у металургійні підприємства скоротилися на 36,4 %, а в січні-вересні 2010 р. – на 24,3 % порівняно з аналогічним періодом 2009 р.

Стратегічно важливим для України є розвиток *машинобудування*. Темпи розвитку цієї галузі мають перевищувати загальні темпи зростання промислового виробництва, створюючи умови для структурно-інноваційної перебудови й технічного переоснащення всіх галузей економіки. Обсяг інвестицій у підприємства машинобудування, попри незначне зростання у 2010 р., залишається украї недостатнім. Питома вага ІОК підприємств машинобудування також залишається низькою: 6,1 % у 2009 р. і 6,5 % у січні-вересні 2010 р. Обсяг ІОК у 2009 р. скоротився на 42,4 % порівняно з 2008 р. У 2010 р. спостерігається деяке пожвавлення інвестиційних процесів у галузі – за 9 місяців 2010 р. обсяги інвестицій зросли на 4,4 % порівняно з аналогічним періодом 2009 р.

Приплив ПІІ в Україну залишається на низькому рівні. Згідно з даними ЄБРР станом на початок 2010 р. кумулятивний показник обсягу ПІІ в Україні на душу населення склав 1000 дол., тоді як у Казахстані – 3706 дол., Чехії – 7418 дол., Польщі – 3155 дол.

Протягом останніх років притік ПІІ в економіку України залишається незначним (рис. 7), що зумовлено як загальним зниженням інвестиційної активності у світі, так і несприятливим інвестиційним кліматом в Україні.

Частка ПІІ в промисловість у загальній структурі ПІІ у 2004–2009 рр. знижувалася: із 42,7 % станом на 01.01.2005 р. до 31,7 % станом на 01.10.2010 р. (рис. 8). Для іноземних інвесторів привабливішими були види економічної діяльності з більш високим рівнем рентабельності та швидким обігом капіталу: фінансова діяльність, торгівля, операції з нерухомим майном тощо.

Секторальний розподіл ПІІ (табл. 5) свідчить, що найбільш привабливими для іноземних інвесторів протягом багатьох років залишаються підприємства *харчової, хімічної та нафтохімічної промисловості, а також металургія та машинобудування*. Світова фінансово-економічна кризи поглибила ці диспропорції.

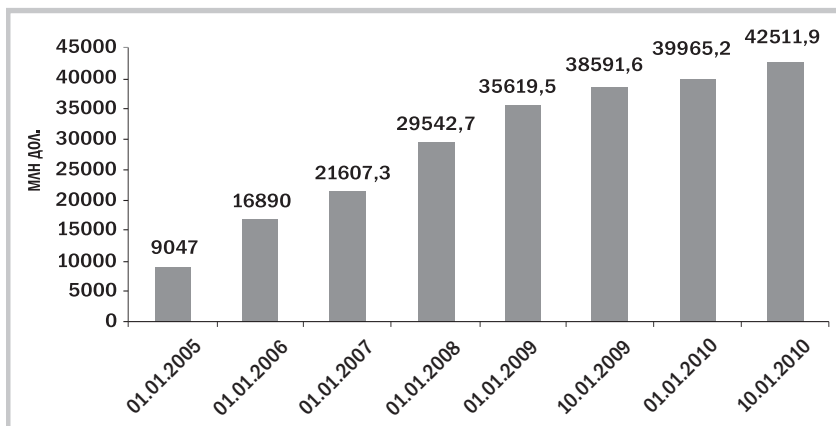

Рис. 7. ПІІ в економіку України у 2004–2010 рр. (наростаючим підсумком)

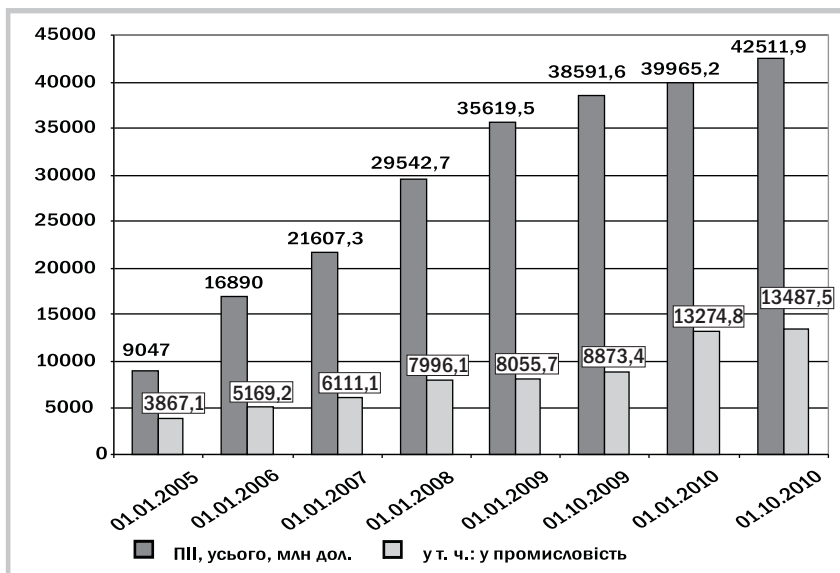

Рис. 8. ПІІ у промисловий сектор України

Структура ПІІ за видами промисловості в Україні

Галузі промисловості	Обсяги інвестицій			
	2005	2006	2007	
	01.01.05	01.01.06	01.01.07	
Промисловість**, усього, млн дол. США	3867,1 (100%)	5169,2 (100%)	6111,1 (100%)	
виробництво та розподілення електроенергії, газу та води	42,4 (1,0%)	69,3 (1,3%)	132,0 (2,1%)	
добувна	172,8 (4,4%)	330,3 (6,3%)	431,6 (7,0%)	
переробна, у тому числі:	3651,9 (94,4%)	4769,6 (92,2%)	5547,5 (90,7%)	
виробництво харчових продуктів, напоїв та тютюнових виробів	1127,6 (29,1%)	1171,6 (22,6%)	1272,0 (20,8%)	
легка промисловість	118,3 (3,0%)	104,3 (2,0%)	126,3 (2,0%)	
оброблення деревини та виробництво виробів з деревини, крім меблів	131,0 (3,3%)	158,6 (3,0%)	197,4 (3,2%)	
целюлозно-паперове виробництво; видавнича діяльність	162,0 (4,1%)	137,6 (2,6%)	160,8 (2,6%)	
виробництво коксу, продуктів нафтоперероблення	203,9 (5,2%)	207,7 (4,0%)	200,2 (3,2%)	
хімічна та нафтохімічна промисловість	466,8 (12,0%)	596,7 (11,5%)	656,9 (10,7%)	
виробництво іншої металеві та мінеральної продукції	198,7 (5,1%)	228,6 (4,4%)	351,3 (5,7%)	
металургійне виробництво та виробництво готових металевих виробів	470,1 (12,1%)	1246,4 (24,1%)	1440,5 (23,5%)	
машинобудування	657,1 (16,9%)	759,3 (14,6%)	965,9 (15,8%)	
інші галузі промисловості	116,4 (3,0%)	158,8 (3,0%)	176,2 (2,8%)	

*Складено та розраховано за даними Держкомстату України. Дані наведені наростаючим підсумком з початку інвестування.

**Згідно з методологією Держкомстату у 2005-2009 рр. частка обсягів ПІІ не розподілялася за видами економічної діяльності. З 01.01.2010 р. ці обсяги ПІІ були розподілені за видами економічної діяльності.

Таблиця 5

у 2004–2010 рр.*

станом на період					
	2008	2009		2010	
	01.01.08	01.01.09	01.10.09	01.01.10	01.10.10
	7996,1 (100%)	8055,7 (100%)	8873,4 (100%)	13274,8 (100%)	13487,5 (100%)
	138,4 (1,7%)	126,6 (1,5%)	151,9 (1,7%)	309,8 (2,3%)	332,4 (2,4%)
	1052,4 (13,1%)	1070,3 (13,2%)	1102,9 (12,4%)	1050,3 (7,9%)	1129,0 (8,3%)
	6813,0 (85,2%)	6858,8 (85,1%)	7618,6 (85,8%)	11914,7 (89,7%)	12026,1 (89,1%)
	1561,2 (19,5%)	1685,9 (20,9%)	1836,0 (20,6%)	1827,7 (13,7%)	1840,4 (13,6%)
	144,1 (1,8%)	141,3 (1,7%)	145,2 (1,6%)	141,0 (1,0%)	138,7 (1,0%)
	241,6 (3,0%)	257,2 (3,1%)	282,5 (3,1%)	274,3 (2,0%)	282,8 (2,0%)
	187,7 (2,3%)	201,5 (2,5%)	223,4 (2,5%)	245,1 (1,8%)	240,7 (1,7%)
	319,6 (3,9%)	330,2 (4,0%)	448,1 (5,0%)	449,1 (3,3%)	455,8 (3,3%)
	840,8 (10,5%)	950,1 (11,7%)	1181,1 (13,3%)	1223,3 (9,2%)	1192,7 (8,8%)
	704,2 (8,8%)	689,1 (8,5%)	793,0 (8,9%)	792,8 (5,9%)	802,2 (5,9%)
	1596,7 (19,9%)	1356,5 (16,8%)	1387,4 (15,6%)	5556,6 (41,8%)	5656,5 (41,9%)
	1013,1 (12,6%)	1017,6 (12,6%)	1067,5 (12,0%)	1144,7 (8,6%)	1155,5 (8,5%)
	204,0 (2,5%)	229,4 (2,8%)	254,4 (2,8%)	260,1 (1,9%)	260,8 (1,9%)

Менш привабливими для іноземних інвесторів є підприємства з виробництва *мінеральної продукції, коксу та продуктів нафтоперероблення* (їх частка у структурі ПІІ складає 3–6 %). Найменші обсяги ПІІ (1–4 %) протягом досліджуваного періоду надходили до виробництв, орієнтованих на внутрішній ринок (*у легку промисловість; оброблення деревини; целюлозно-паперове виробництво; виробництво та розподілення електроенергії, газу та води*). Це пояснюється схильністю інвесторів до вкладання коштів у менш ризикові виробництва, що гарантують отримання прибутків за відносно короткий період.

Наявні проблеми надходження й розподілу інвестицій у промисловому секторі в Україні полягають у структурних диспропорціях (технологічних, галузевих, регіональних, за джерелами інвестування), що загрожують поглибленням дисбалансів товарних і фінансових ринків, консервацією неефективної структури виробництва, монополізацією окремих стратегічно важливих або соціально значущих галузей економіки, нерациональним використанням сировинно-ресурсної бази та виробничих потужностей. Причинами недостатнього інвестування промисловості є наступні чинники.

Ігнорування протягом тривалого часу на державному рівні проблем інвестиційної діяльності, насамперед інвестування реального сектору економіки. Перетворення І половини 90-х рр. не супроводжувались адекватною інвестиційною підтримкою, відбулося обвальне падіння виробництва та інвестицій. Як наслідок, хронічний дефіцит інвестицій протягом багатьох років призвів до фізичного і морального спрацювання обладнання, його некомпенсованого вибуття, а відповідно, й до зниження випуску продукції, падіння її конкурентоспроможності та дискваліфікації працюючих на технологічно відсталому обладнанні.

Суттєве уповільнення інвестиційних процесів у світі у зв'язку з економічною кризою: річний приплив ПІІ у світі у 2009 р. скоротився на 37 %, порівняно з 2008 р.⁷ Перспективи України щодо відновлення зовнішнього фінансування покращилися після підписання у липні 2010 р. угоди з МВФ про надання Україні кредиту, що привело до підняття кредитних рейтингів України провідними міжнародними рейтинговими агентствами Fitch та Standard&Poors. Однак, за даними МВФ, кредитний портфель України від міжнародних організацій є найбільшим серед країн Східної Європи, і у майбутньому Україна може стикнутися з проблемою обслуговування зовнішніх боргів, що негативно позначиться на інвестиційній привабливості країни.

⁷World Investment Report 2010, UNCTAD.

Низький рівень кредитування промислового виробництва з боку міжнародних фінансових організацій. Діючі у 2010 р. проектні портфелі Світового банку та ЄБРР зосереджені у сферах транспорту, енергетики та енергоощадності⁸. Кредит обсягом 15,15 млрд дол. США, що Україна отримує від МВФ у рамках кредитної лінії «Stand by»⁹, буде спрямовано на покриття бюджетного дефіциту поточного року (2 млрд дол. США) та поповнення золотовалютних резервів НБУ.

Несприятливий інвестиційний і бізнес-клімат, що відображається у рейтингах найвпливовіших міжнародних організацій. Як свідчать рейтинги провідних міжнародних організацій, на які орієнтуються найвпливовіші інвестори з усього світу, бізнес-клімат в Україні є вкрай негативним. Згідно з рейтингом найвпливовішого британського видання *Economist* Україна посідає 73 місце серед 82 країн за сприятливістю бізнес-клімату. Основними чинниками низького рейтингу визначені недосконале законодавство, великий податковий тягар, непрозорість приватизаційних процесів з небажанням залучати до них іноземних інвесторів¹⁰. За оцінкою видання *Euromoney*¹¹ за ступенем ризику ведення бізнесу у вересні 2010 р. Україна посідає 78 місце серед 185 країн світу (інтегральний показник 50,7 зі 100).

Високий рівень інфляції (у жовтні 2010 р. по відношенню до жовтня 2009 р. індекс споживчих цін становив 110,1%, з початку року – 107,9%). Зростання інфляційних очікувань відлякує потенційних інвесторів, загрожуючи знеціненням їх доходів від інвестування. При цьому, якщо у країнах СНД падіння промислового виробництва супроводжувалося незначною інфляцією або навіть падінням цін на товари, то в Україні спостерігалось суттєве зростання цін виробників та інфляції, що було наслідком намагання підприємств зберегти свою рентабельність.

Високий рівень мінізації економіки як реакція бізнесу на фінансово-економічну кризу, неефективну податкову політику та недостатню бюджетну підтримку реального сектору. За даними Мінекономіки України, вперше за останні роки рівень тіньової економіки вийшов за межі порогового значення (не більше 30 % ВВП) у 2008 р. і досяг рівня 34,4 %

⁸Станом на січень 2010 р. проектний портфель ЄБРР розподілено наступним чином: транспорт (70 %), енергетика та енергоощадність (17 %), газотранспортна сфера (11 %), фінанси (2 %).

⁹Угоду про отримання кредиту у рамках кредитної лінії «Stand by» у розмірі 15,15 млрд дол. США на 2,5 роки було підписано 28 липня 2010 р. Перший транш отримано на початку серпня 2010 р. (1,89 млрд дол. США), другий транш очікується наприкінці грудня 2010 р.

¹⁰[Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.economist.com/node/13059312>

¹¹[Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.euromoney.com/Article/2675660/Country-risk-Full-results.html>

(зростання на 6,8 в. п. до 2007 р.), ставши показником, що перебуває в небезпечній зоні серед індикаторів, що характеризують стан макроекономічної безпеки в державі, та максимальним, починаючи з 2001 р. На кінець 2009 р. сектор тіньової економіки збільшився до 36,5 %.

Неефективна система споживання природних ресурсів, велика енергоємність економіки України, що робить продукцію української промисловості значно дорожчою порівняно з багатьма імпортними аналогами та не дозволяє підприємствам вивільняти з обороту кошти для інвестування розвитку виробництва та впровадження інновацій.

Розділ 3. Оцінка науково-технологічного потенціалу промисловості України

Науково-технологічний потенціал промисловості України є низьким, що негативно впливає на посткризове відновлення промислового сектору.

Активна інноваційна діяльність промислових підприємств сприяє реалізації науково-технологічного потенціалу промисловості, що проявляється в наступному:

- підвищенні конкурентоспроможності продукції, що виробляється промисловими підприємствами на основі використання нових або значно поліпшених способів виробництва, пов'язаних із застосуванням новітніх технологій, зокрема ресурсо- та енергоощадних, удосконаленого виробничого устаткування;
- відкритті нових ринків та завоюванні нових позицій для промислової продукції, збільшенні обсягів продажу на основі впровадження нових методів продажу та просування товарів на ринки;
- поліпшенні фінансових результатів від діяльності промислових підприємств шляхом збільшення надходжень від реалізації продукції, що є новою або значно поліпшеною за своїми властивостями або способом використання;
- сприянні оновленню та повнішому використанню виробничих потужностей і технологічної бази промислового комплексу держави, що дозволить оптимізувати виробничі процеси, прискорити технологічну модернізацію промисловості та забезпечити розвиток галузевої реструктуризації промислового сектору України.

Рівень інноваційної активності промислових підприємств в Україні у 2009 р. залишався низьким і становив 12,8 % або 1411 підприємств. Аналіз розподілу суб'єктів господарювання за напрямками проведених інновацій показав, що більшість їх здійснювала витрати на придбання машин, обладнання, установок, інших основних засобів та здійснювала

інші капітальні витрати, пов'язані з упровадженням інновацій (7 % від загальної кількості промислових підприємств або 767 од.) Тоді як придбання нових технологій здійснювало лише 0,8 % від усіх промислових підприємств в Україні або 90 од., дослідження і розроблення проводило 2,9 % промислових підприємств або 324 господарюючих суб'єкта.

Загальна кількість промислових підприємств в Україні, що впроваджували інновації, протягом 2004 – 2009 рр. збільшилася на 23,2 % (з 958 до 1180).

Однак процеси впровадження інновацій у промисловості України характеризувалися відсутністю суттєвих позитивних зрушень (рис. 9). У 2004–2009 рр. спостерігалось скорочення впровадження нових технологічних процесів на 32,5 %, і незначне збільшення кількості найменувань освоєних виробництв інноваційної продукції (на 8,5 %).

Структурний аналіз запровадження інновацій у промисловому секторі показав, що найактивнішим цей процес був на підприємствах машинобудування, харчової, хімічної та нафтохімічної промисловості (табл. 6).

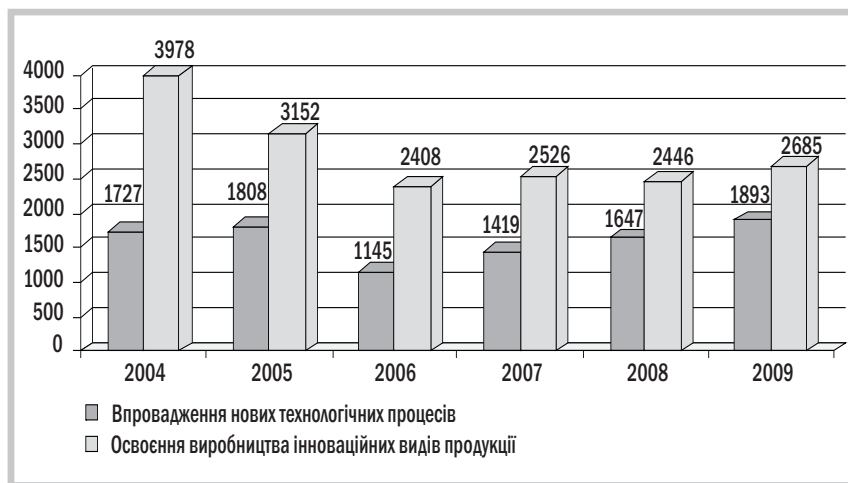

Рис. 9. Динаміка впровадження інновацій на промислових підприємствах України у 2004–2009 рр., одиниць

Впровадження інновацій на промислових

Галузь промисловості	2004		2005		
	Впроваджено нових технологічних процесів	Освоєно вир-во інноваційних видів продукції	Впроваджено нових технологічних процесів	Освоєно вир-во інноваційних видів продукції	
Промисловість, усього	1727	3978	1808	3152	
Добувна промисловість	19	5	26	19	
Переробна промисловість	1698	3971	1772	3132	
Харчова промисловість	192	882	129	581	
Легка промисловість	45	361	72	384	
Деревообробна промисловість	20	25	9	10	
Целюлозно-паперова промисловість	20	35	12	23	
Вир-во коксу та нафтопродуктів	17	17	17	12	
Хімічна та нафтохімічна промисловість, з неї	170	468	112	372	
<i>хімічне виробництво</i>	157	374	85	272	
<i>вир-во гумових та пластмасових виробів</i>	13	94	27	100	
Вир-во ін. неметалевої мінеральної продукції	32	310	26	230	
Металургія та обробка металів	97	222	85	112	
Машинобудування, з нього	1070	1381	1273	1223	
<i>вир-во машин та устаткування</i>	320	583	322	537	
<i>вир-во електричного, електронного та оптичного устаткування</i>	198	505	180	487	
<i>виробництво транспортних засобів та устаткування</i>	552	293	771	199	
Інші галузі промисловості	85	270	37	185	
Електроенергія, газ та вода	10	2	10	1	

Таблиця 6

підприємствах України у 2004–2009 рр.

2006		2007		2008		2009	
Впроваджено нових технологічних процесів	Освоєно вир-во інноваційних видів продукції	Впроваджено нових технологічних процесів	Освоєно вир-во інноваційних видів продукції	Впроваджено нових технологічних процесів	Освоєно вир-во інноваційних видів продукції	Впроваджено нових технологічних процесів	Освоєно виробництво інноваційних видів продукції
1145	2408	1419	2526	1647	2446	1893	2685
11	5	15	25	24	15	19	29
1117	2395	1375	2500	1592	2431	1840	2654
79	468	210	406	174	457	181	588
19	98	50	98	47	101	21	81
4	9	26	21	20	35	10	21
8	70	31	67	18	30	19	51
20	18	19	24	10	36	4	28
104	363	135	316	139	319	107	279
87	235	114	251	104	224	78	227
17	128	21	65	35	95	29	52
23	73	59	61	46	77	28	91
56	122	58	122	101	181	81	197
798	1083	755	1255	996	1100	1351	1266
129	447	249	510	425	506	1027	703
123	376	167	459	190	405	130	367
546	260	339	386	381	189	194	196
6	91	32	128	41	95	38	52
17	8	29	1	31	–	34	2

Запровадження інновацій промисловими підприємствами України шляхом застосування нових технологічних процесів на виробництві найбільш активно відбувалось у переробній промисловості. Так, у 2004–2009 рр. в середньому 97,5 % загальної кількості цих процесів у промисловому комплексі належало переробній промисловості. У добувній промисловості, яка на сьогодні потребує реформування та оновлення, впровадження нових технологічних процесів протягом 2004–2009 рр. у середньому становило лише 1 % від загальної кількості впровадження цих процесів у промисловості.

Найбільшу кількість нових технологічних процесів у переробній промисловості протягом 2004–2009 рр. впроваджено у машинобудуванні. Розмір частки підприємств машинобудування за кількістю впроваджених технологічних процесів у загальній кількості цих процесів у промисловості в середньому становив 64,5 % за 2004–2009 рр. Однак у високотехнологічній галузі промисловості (у виробництві електричного, електронного та оптичного устаткування) показник впровадження нових технологічних процесів був досить низьким. Середній розмір частки таких підприємств у впровадженні нових технологічних процесів був на рівні 10,4 % і в період 2004–2009 рр. зазнав скорочення.

Упровадження нових технологічних процесів у *харчовій промисловості* протягом 2004–2009 рр. характеризувалося різнополюсними тенденціями – поряд із збільшенням кількості впроваджених нових технологічних процесів у галузі відбувалися процеси скорочення впровадження інновацій. Найбільшу кількість нових технологічних процесів протягом досліджуваного періоду було використано в 2007 р. – 210 найменувань, найменшу – у 2006 р. – 79 найменувань.

У *хімічній та нафтохімічній промисловості* у 2009 р. спостерігалось різке падіння кількості впроваджених нових технологічних процесів проти 2004 р. – на 37,1 %. 2007–2008 рр. позначилися щорічним збільшенням таких процесів у промисловості, зокрема, у 2007 р. – на 20,5 %, у 2008 р. – на 8,2 %. У хімічному виробництві, до якого входить високотехнологічна галузь промисловості – фармацевтика, на кінець 2009 р. кількість запроваджених нових технологічних процесів майже вдвічі була меншою за рівень 2004 р.

У *металургійній промисловості* кількість запроваджених технологічних процесів була незначною і в середньому частка підприємств цієї галузі в загальному обсязі промисловості України становила лише 5 %. Враховуючи, що продукція цієї галузі є вагомою статтею експорту, важливим є оновлення виробництва галузі

на основі активного впровадження інновацій та підвищення рівня конкурентоспроможності її продукції.

Близько 99 % найменувань інноваційних видів продукції протягом 2004–2009 рр. освоювалось у переробній промисловості України. Найбільша кількість найменувань інноваційних видів продукції вироблялась у машинобудуванні (у середньому 43,4 %), у харчовій промисловості (19,5 %), хімічній та нафтохімічній промисловості (12,4 %).

Основними проблемами підвищення інноваційної активності промислових підприємств України та підвищення рівня впровадження інновацій є дефіцит коштів на придбання новітніх технологій, застаріле обладнання, на якому неможливо здійснювати впровадження новітніх технологій та виробництво нових видів інноваційної продукції, брак фахівців, які б мали досвід і спеціальні навички, необхідні для впровадження інновацій на виробництві та реалізації інноваційної продукції.

Впровадження інновацій у промисловості тісно пов'язане із проблемами обліку нематеріальних активів (НМА) на підприємствах. Технології та їх складові, винаходи, корисні моделі формують частину інтелектуального капіталу окремих підприємств і всього промислового комплексу держави. Інтелектуальний капітал, належно оформлений на балансі, позитивно впливає на капіталізацію підприємств промисловості та сприяє підвищенню їх інвестиційної привабливості й конкурентоспроможності на міжнародному ринку злиттів і поглинань. Урахування на балансах підприємств НМА сприятиме їх ефективному використанню у виробничій діяльності як частини інтелектуального капіталу, що вважається важливим ресурсом створення доданої вартості промислової продукції¹², допоможе змінити структуру виробничого капіталу і, таким чином, підвищити наукоємність виробленої продукції, що позитивно вплине на її конкурентоспроможність на внутрішньому та світовому ринках¹³.

НМА промислового комплексу України формують вагому частину НМА економіки в цілому. Так, протягом 2004–2010 рр. максимальне значення частки НМА промислового сектору у загальній вартості НМА в економіці України сягало 33,9 % у 2008 р., мінімальне – 21,2 % у 2006 р. (рис. 10).

¹²*Система економічної безпеки держави / за заг. ред. д. е. н., проф., заслуженого економіста України А. І. Сухорукова / Національний інститут проблем міжнародної безпеки при РНБО України. – К. : ВД «Стилос», 2009. – 685 с., – С. 163.*

¹³*Олехнович, Г. И. Интеллектуальная собственность и проблемы ее коммерциализации / Г. И. Олехнович. – 2-е изд., перераб. – Мн.: Амалфея, 2006. – 128 с. – С. 74.*

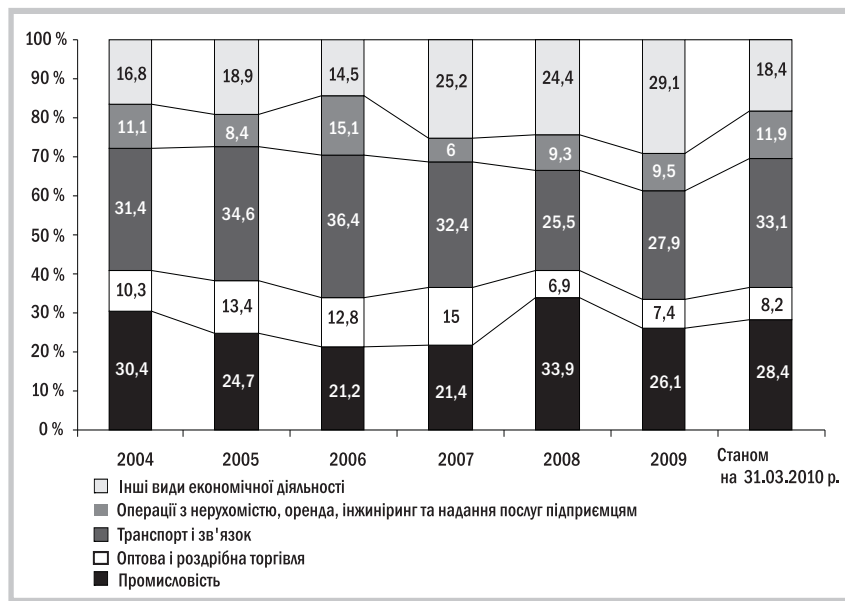

Рис. 10. Динаміка врахування НМА в економіці України у 2004–2010 рр., %

Водночас частка вартості НМА промислових підприємств України у загальній вартості активів промисловості протягом останніх років залишалася мізерною і становила у 2005 р. 0,38 %, у 2009 р. – 0,76 %. Більша частка НМА у загальній вартості НМА промислових підприємств обліковувалась у машинобудуванні, харчовій, хімічній та нафтохімічній промисловості.

Аналіз обліку НМА активів на балансах підприємств промисловості України в галузях, у структурі яких містяться високотехнологічні виробництва, засвідчив відсутність єдиної політики поводження із цим видом активів і наявність проблем їх ефективного використання. Частка НМА у галузях, що містять у своїй структурі високотехнологічні виробництва, у загальній вартості НМА в економіці протягом 2005–2009 рр. у середньому становила 9,5 % і на 31.03.2010 р. була на рівні 11,34 % (табл. 7).

Головна роль у цих галузях належала виробництву транспортних засобів та устаткування – на 31.03.10 р. частка вартості НМА на балансах підприємств цієї галузі становила 11,34 % від вартості НМА

в економіці. Частка НМА хімічної та нафтохімічної промисловості у середньому протягом 2005–2009 рр. становила 2,09 % і на 31.03.10 р. знизилась до 1,9 %; частка виробництва електричного, електронного та оптичного устаткування за аналогічний період коливалась у межах 0,99 % і на 31.03.10 р. знизилась до 0,90 % .

Таблиця 7

Частка НМА галузей промисловості, у структурі яких містяться високотехнологічні виробництва, у загальній вартості НМА у 2005–2010 рр., %

Галузь промисловості	2005	2006	2007	2008	2009	Станом на 31.03.2010 р.
Хімічне виробництво, у т. ч. фармацевтика	1,40	1,71	2,40	2,26	2,67	1,90
Виробництво електричного, електронного та оптичного устаткування	1,02	1,26	0,95	0,76	0,96	0,90
Виробництво транспортних засобів та устаткування, у т. ч. виробництво літальних апаратів, включаючи космічні	0,93	3,27	2,2	19,46	7,64	11,34

Незважаючи на тенденції зростання, ставлення українських підприємств до НМА, зокрема високотехнологічних, що у своїй діяльності активніше мають використовувати інтелектуальні розробки, здійснювати обмін науково-технічними досягненнями, стан обліку НМА є незадовільним.

На протигагу вітчизняним підприємствам, високотехнологічні компанії розвинених країн, зокрема США, прагнуть відобразити у балансі всі належні їм активи, у т. ч. нематеріальні, для підвищення інвестиційної привабливості. Крім того, завжди існують об'єкти інтелектуальної діяльності, не враховані на балансах, які активно використовуються цими компаніями в економічній діяльності, що відображається у їх ринковій капіталізації, яка іноді значно перевищує балансову вартість активів, та розмірі гудвілу.

В українській практиці поводження із НМА існує низка проблем, що стають на заваді ефективному використанню цих активів в економіці.

Проблема постановки на баланс результату інтелектуальної діяльності, що й досі не отримав правового статусу об'єкта інтелек-

туальної власності, але готовий до використання. У вітчизняному правовому полі відсутні норми щодо поводження із цими об'єктами, можливість їх визнання та оцінки як НМА. Адже відповідно п.10 П(С)БО 2 «Баланс», актив, у т. ч. нематеріальний, відображається в балансі за умови, що оцінка його може бути достовірно визначена.

Відсутність правового регулювання щодо результатів інтелектуальної діяльності в режимі секретності, зокрема ноу-хау, комерційної таємниці, конфіденційної інформації. Це негативно позначається на загальній вартості підприємств, що їх активно використовують, обмежує можливості щодо капіталізації витрат на створення і придбання цього виду інтелектуальних результатів, гальмує торгівлю ними.

Особливої гостроти проблема обліку інтелектуальної власності як НМА набуває в контексті приватизаційних процесів. Акціонування капіталу державних підприємств під час приватизації раніше відбувалося без урахування вартості НМА, що часто могли переважати за вартістю матеріальні активи підприємства. Особливо це стосується тих суб'єктів господарювання, які функціонують у галузі, де проводиться значна кількість досліджень і розроблень. Це стало причиною втрати Україною вагомої частини її інтелектуального капіталу. Так, у 2005–2007 рр. приватизовано 6 об'єктів науково-технічної сфери, 3 з них продано за ціною, що в кілька разів нижча їх номінальної вартості. Серед них високотехнологічне підприємство Спеціальне конструкторське бюро мікроелектроніки приладобудуванні¹⁴.

Зарахування інтелектуальної власності на баланси приватизованих підприємств і визначення ціни їх продажу з урахуванням НМА призводить до зростання податкових платежів під час купівлі підприємства. Це є причиною для неврахування інтелектуальної власності в процесі приватизації, зокрема під час придбання підприємства його керівними працівниками, що має наслідком зменшення надходжень до Держбюджету України. А зловживання посадовим становищем членами комісії з приватизації під час співпраці з потенційними покупцями-нерезидентами призводить до витоку інтелектуального капіталу України за кордон.

В Україні не прийнято правового акту щодо розподілу майнових прав на інтелектуальну власність між виконавцем і державою, що необхідно під час здійснення оцінки об'єкта інтелектуальної власності для постановки його на баланс з метою приватизації юридичної особи. У Верховній Раді України розглядався законопроект із цього

¹⁴Рішення Комітету з питань науки і освіти ВРУ від 16.04.2008 р. № 14.

питання, але у 2007 р. його було відкликано, і роботи у цьому напрямі припинилися взагалі.

Разом із позитивним впливом капіталізації НМА на економіку може виникнути так зване роздування активів, здатне негативно впливати на розвиток як промисловості України, так і економіки в цілому. Це явище пов'язане з надмірним збільшенням вартості акціонерних товариств, акції яких задіяні в обіг на фондових ринках, що може призвести до виникнення криз на ринках цінних паперів через раптове падіння цін на акції цих компаній. НМА прямо не пов'язані із реальною економікою і завжди є ризик наповнення фондового ринку фіктивним капіталом. Тому виникає необхідність регулювання оцінки інтелектуальної власності з метою запобігання наповнення фінансового ринку віртуальною, а не економічною вартістю.

Крім того, неправильна оцінка об'єктів інтелектуальної власності призводить до заниження ціни на вітчизняну високотехнологічну продукцію промисловості, що вироблена з використанням інтелектуальних продуктів, на світових ринках і спричиняє виникнення негативного зовнішньоторговельного сальдо в торгівлі нею, а також провокує виникнення диспаритету у патентно-ліцензійній торгівлі.

Розділ 4. Орієнтири стратегії розвитку промислового потенціалу України

Перспективи реалізації економічних реформ у 2011 р. значною мірою залежать від спроможності української промисловості до післякризового відновлення обсягів виробництва. Зважаючи на диспропорційність галузевої структури української промисловості та неоптимальне використання її виробничого, інвестиційного, науково-технологічного потенціалу, можливість поліпшення ситуації в короткостроковій перспективі є маловірогідною. Утім, закріплення інституційної та організаційно-економічної основи для здійснення реформування економіки та підвищення рівня захисту виробників і споживачів здатне надати додаткового імпульсу розвитку промислового сектору.

Суттєвою вадою промислової політики України є відсутність концепції імпортозаміщення та концепції відродження коопераційних зв'язків усередині економіки України з метою формування нового корпоративно-коопераційного каркасу економіки та відродження тих секторів економіки, від яких залежить збільшення пропозиції вітчизняної продукції на внутрішньому ринку. Диверсифікація та кластериза-

ція економіки можуть забезпечити гармонійний розвиток і кооперацію секторів економіки, збільшення випуску наукоємних товарів. Одним із провідних рушіїв промисловості України має бути багатогалузеве машинобудування, що забезпечує базисні засади періодичного інноваційного оновлення технологічного рівня виробництва, конкурентоспроможність економіки та стійку динаміку економічного зростання. Водночас необхідно передбачити включення вітчизняних підприємств у коопераційні ланцюги з підприємствами інших країн у високотехнологічних і наукоємних сферах.

Підвищення виробничого та інвестиційного потенціалу промисловості має відбуватися через поліпшення інвестиційного клімату у відповідних галузях економіки та регіонах, активізацію інвестиційного попиту, капіталізацію заощаджень шляхом розширення доступу суб'єктів економіки до інвестиційного ресурсу, створення комфортних умов для ведення виробничої та підприємницької діяльності. Для цього необхідною є реалізація наступних заходів:

- запровадження ефективної системи страхування інвестиційних ризиків для збільшення припливу інвестицій у промисловість. Для цього Кабінету Міністрів України необхідно підтримати ініціативу Державного агентства з інвестицій та розвитку щодо створення Державної інноваційної страхової компанії для страхування ризиків, що виникають під час реалізації інноваційних та інвестиційних проектів. Наприклад, у Великій Британії діє система страхування коштів, що надаються венчурними компаніями, і державою гарантується повернення 70 % середньострокових позик, що надаються на 2-3 роки. Аналогічні підходи також закладено в Концепції розвитку національної інноваційної системи, схваленій розпорядженням Кабінету Міністрів України від 17.06.2009 р. № 680-р. Концепцією, зокрема, передбачено впровадження механізму страхування ризиків під час реалізації високотехнологічних інноваційних проектів;

- відновлення банківського кредитування реального сектору, запровадження комерційними банками програм надання інвестиційно-інноваційних кредитів промисловим підприємствам, для чого необхідно рекомендувати НБУ розробити систему заходів щодо заохочення таких банків (пільгові умови щодо їх рефінансування тощо), а також визначити список стратегічно важливих підприємств, для яких держава виступатиме гарантом, і водночас контролюватиме погашення інвестиційно-інноваційних кредитів;

- активізація кредитування реального сектору економіки з боку міжнародних фінансових організацій шляхом ініціювання у 2011 р. Державним агентством з інвестицій та розвитку нових спільних проектів у сфері розвитку високотехнологічних виробництв у проіо-

ритетних галузях промисловості – машинобудуванні, металургії, хіміко-фармацевтичній, легкій промисловості. Наприклад, в Україні у листопаді 2010 р. ЄБРР інвестував 11,5 млн євро у розвиток українського фармацевтичного ринку. Інвестиції надійшли до однієї з найбільших в Україні фармацевтичних компаній Fga-M – у логістику та поповнення оборотного капіталу. Крім того, фінансуються проекти: 20 млн євро в українсько-польський проект із виробництва санітарно-технічних приладів (Cersanit, tiles), а також 88 млн євро у розвиток деревообробної промисловості (Kronospan);

- запровадження обмеження не лише щодо мінімально допустимих строків корисного використання основних засобів, визначених у ст. 145 Податкового кодексу України, а й щодо максимальних строків їх використання, що змусить промислові підприємства проводити більш виважену амортизаційну політику, не допускати нецільового використання амортизаційних коштів, та сприятиме підвищенню їх конкурентоспроможності;

- розроблення, за прикладом розвинених країн, національної програми технологічного прогнозування за участю провідних експертів галузі, результатом якої стане обґрунтування практичних засобів поширення високих технологій серед промислових компаній, а також запровадження у практику виробничих компаній організаційно-управлінських принципів, що підвищуватимуть ефективність використання відповідних промислових технологій¹⁵;

- запровадження заходів для поліпшення інвестиційного клімату та підняття інвестиційного іміджу, у тому числі: спрощення процедури започаткування та ведення бізнесу, забезпечення дієвої інформаційної підтримки іноземним інвесторам, запровадження ефективної системи страхування ризиків, гармонізація системи технічного регулювання;

- запровадження Кодексу Поведінки підприємств з іноземними інвестиціями, за яким нерезидентам може надаватися статус добросовісного іноземного інвестора з пільгами у разі відповідності наступним критеріям: тривалість інвестування; обсяги реінвестування; створення робочих місць; імпортозаміщення; сприяння інноваціям; розвиток експорту наукоємної продукції¹⁶.

¹⁵Методичні рекомендації прогнозування інноваційної діяльності в промисловості / М. Т. Пашута, В. М. Толстов, О. М. Кондрашов [та ін.]. – К. : Науковий світ, 2006. – 73 с. – С. 20–25.

¹⁶Власюк, О. С. Напрямки вдосконалення зовнішньоекономічної стратегії України // Проблеми розвитку внешнеэкономических связей и привлечения иностранных инвестиций: региональный аспект: сб. науч. трудов, Донецк: ДонНУ, 2007. – 1794 с. – С. 1591–1597.

В умовах відкритості вітчизняної економіки необхідно максимально реалізувати конкурентні переваги виробничого потенціалу промисловості України, для чого необхідно реалізувати наступні заходи.

- Забезпечення преференційних умов роботи (спрощена дозвілова система, система реєстрації, оподаткування, сертифікації) підприємствам, діяльність яких сприяє системній оптимізації галузевої структури промисловості України, диверсифікації географічної та товарної структури експорту промислових товарів, розвитку внутрішнього ринку збуту та ін. (порядок надання податкових пільг передбачено ст. 30 Податкового кодексу).

- Всебічне сприяння розгортанню виробництва електричних машин, механічних пристроїв та автомобілів популярних марок на території України; підвищення конкурентоспроможності автомобілів, виробництво яких уже налагоджено, що сприятиме повнішому використанню наявного виробничого потенціалу машинобудівної галузі. Для цього необхідним є розроблення механізму часткової компенсації та/або гарантування за рахунок державного та місцевих бюджетів відсотків за одержаними кредитами підприємствами машинобудівної галузі; здійснення державних закупівель української машинобудівної продукції для вирішення соціально-економічних завдань (наприклад, забезпечення транспортом інвалідів, закладів охорони здоров'я, пожежних частин, військових угруповань, заходів у рамках проведення Євро-2012).

- Доопрацювання і прийняття «Державної цільової економічної програми розвитку автомобільної промисловості та регулювання ринку автомобілів на період до 2015 року», у якій необхідно передбачити заходи щодо інтегрування українського автомобілебудування у світову автомобільну промисловість через утворення альянсів і налагодження науково-технічних зв'язків із провідними зарубіжними автомобільними компаніями; а також заходи щодо створення виробництв та інфраструктури утилізації старих автомобілів, розроблення системи заохочення у цьому автовласників.

- Надання державних гарантій для отримання міжнародних кредитів підприємствами промисловості, що мають позитивну кредитну історію, не допускали прострочень по кредитах і здійснювали соціальні зобов'язання у повному обсязі.

- Прийняття на державному рівні програми структурної перебудови металургійного комплексу, в якій необхідно обґрунтувати пріоритетні наукомісткі напрями його розвитку з урахуванням можливостей раціоналізації структури виробництва та номенклатури продукції, розширення внутрішнього попиту на металургійну продукцію, переходу на нові енергозберігаючі технології; здійснення інвентаризації старих потужностей (щодо доцільності наявних обсягів

виробництва на застарілій технічній основі), закриття нерентабельних підприємств, що надасть можливість металургійному виробництву впроваджувати елементи п'ятого та шостого технологічних укладів.

- Розроблення Кабінетом Міністрів України, органами місцевої виконавчої влади України регіональних програм щодо запровадження енергоощадних технологій та використання альтернативних видів енергії на підприємствах ГМК.

- Запровадження заходів щодо імпортозаміщення, що сприятиме підвищенню рівня доданої вартості продукції вітчизняної промисловості, та зниженню її вразливості до світових кризових явищ, пов'язаних із коливаннями балансу попиту та пропозиції на світових ринках та відповідної флуктуації цін.

- Нарощування експорту, насамперед високотехнологічного, освоєння нових ринків збуту, що дозволить зменшити залежність економіки від імпорту високотехнологічної продукції. Серед товарів українського виробництва, що мають значний потенціал конкурентоспроможності на світових ринках, слід виділити літаки, турбіни, насоси, газотранспортне устаткування, судна, космічну продукцію та продукцію ВПК, електричне, медичне обладнання тощо. Збільшенню експорту зазначених товарів сприятимуть спеціалізовані виставки українських товарів в основних регіонах світу, моніторинг тендерів і державних закупівель, що проводяться урядами іноземних країн, інші подібні заходи.

- Розвиток спільного виробництва товарів на умовах кооперації: дешева робоча сила та наявні виробничі потужності за умов надходження іноземних інвестицій і технологій дозволяють не тільки експортувати товари з високою конкурентоспроможністю, але і здійснювати заходи щодо імпортозаміщення.

Наприклад, залучення інвестицій у промисловість з оброблення титану дозволить налагодити виробництво конкурентоспроможної на світовому ринку вітчизняної продукції з титану, у тому числі для авіакосмічної галузі. На сьогодні існує можливість запропонувати потенційним інвесторам участь у створенні нових виробничих потужностей, призначених для налагодження в Україні перероблення титанової сировини, що наразі експортується, та титанообробки. Це дозволить зменшити частку сировинних товарів в українському експорті й водночас сформує замкнений цикл виробництва товарів з титану. Зі свого боку, крім участі у розподілі прибутків, інвестори отримають право пріоритетного доступу до товарів з титану, що є актуальним з огляду на їх стратегічну важливість в аерокосмічній галузі та тенденцію передкризових років щодо їх подорожчання.

В Україні існують незадіяні потужності у суднобудівній галузі. За умов запровадження ресурсоощадних технологій і підвищення продуктивності існують перспективи будівництва якісних суден в Україні з подальшою їх осностакою на західних верфях, що дозволить виробникам суттєво зекономити на вартості робочої сили та транспортуванні необхідних матеріалів.

Кооперація у сфері авіабудування також має значний потенціал, зокрема в частині розроблення, виробництва та просування на світовий ринок, а також обслуговування авіатехніки марки «Антонов»; використання аутсорсингу у відносинах із провідними світовими авіакомпаніями; участі вітчизняних авіапідприємств і наукових колективів у науково-конструкторському супроводженні авіаційних проектів.

Стратегічним завданням підвищення науково-технологічного потенціалу промисловості України має бути дотримання прогресивних пропорцій між інтелектуальним потенціалом та іншими ресурсами, а також перехід до створення конкурентних переваг у високотехнологічних галузях. Для цього необхідні масштабні заходи щодо оновлення системи організації наукових досліджень та освоєння НТД; сприяння кадровому забезпеченню інноваційної діяльності через розвиток системи національної освіти, збереження інтелектуального багатства держави та підвищення престижу інтелектуальної праці.

Підвищення рівня фінансування НТР можливе за рахунок використання усіх джерел інвестування інноваційного розвитку. Визначальним принципом інвестиційної політики України слід вважати принцип сполучення інвестицій з інноваціями. Досвід розвинених країн показує, що оптимальне порогове значення показника фінансування витрат науково-технічної діяльності має бути на рівні не менше ніж 2 % від ВВП. В Україні Законом України «Про наукову і науково-технічну діяльність» (ст. 34, ч. II) передбачено, що державне бюджетне фінансування НТР має бути не менше ніж 1,7 % ВВП¹⁷. При цьому обмежені інвестиційні ресурси слід зосереджувати саме на пріоритетних напрямках інноваційного розвитку. Для підвищення науково-технологічного потенціалу промисловості необхідним є реалізація наступних першочергових кроків.

• Надання державної фінансової підтримки промисловим підприємствам для здійснення наукових досліджень і розроблень, що сприятиме відновленню заводського сектору науки та активізації за-

¹⁷Про наукову і науково-технічну діяльність: закон України від 13.12.1991 р. № 1977-ХІІ // ВВР. – 1992. – № 12. – Ст. 165.

провадження у виробничі процеси промисловості науково-технічних результатів промислових підприємств.

- Створення сприятливих умов для промислових підприємств щодо фінансування ними досліджень і розроблень, пов'язаних із їх виробничою діяльністю, для чого необхідно знизити податковий тиск на інноваційно активні підприємства промисловості, зокрема шляхом запровадження для них диференційованого пільгового режиму оподаткування. Це дозволить збільшити можливості підприємств щодо реінвестування чистого прибутку у відновлення основних засобів та інноваційний розвиток. З метою нейтралізації ризику нецільового використання підприємствами амортизаційних фондів необхідно надавати податкові та інші пільги лише тим підприємствам, що мають документальне підтвердження інвестиційного використання амортизаційних коштів.

- Сприяння активізації наукових і науково-технічних робіт у корпоративному секторі на пріоритетних напрямках розвитку промисловості, зокрема шляхом укладання контрактів за цими напрямами на виконання НТР та постачання технологій між державою як замовником і підприємствами-виконавцями, що стимулюватиме реструктуризацію галузевої структури промислового комплексу, збільшення обсягів виробництва продукції із високою доданою вартістю та підвищення конкурентоспроможності продукції, що виробляється в традиційних галузях промисловості.

- Розвиток системи патентно-ліцензійних структурних відділень на промислових підприємствах з метою підвищення захисту інтелектуальної власності корпоративного сектору та продукції, створеної із використанням інтелектуальних продуктів.

- Розвиток системи фінансування та кредитування промислових підприємств України щодо придбання передових технологій, зокрема, створення на кошти, сплачені за охорону прав на об'єкти інтелектуальної власності, спеціального фонду, фінансові ресурси якого мають направлятися на кредитування промислових підприємств України для придбання ними передових технологій з метою оновлення технологічної бази виробництва та оптимізації виробничих процесів. При цьому пріоритетність кредитування має надаватися на конкурсній основі.

- Розвиток лізингових відносин у промисловому комплексі, що дозволить оновити виробничу базу промисловості України та підготувати її до впровадження нових методів виробництва.

- Створення сприятливого митного режиму для промислових підприємств під час імпортування ними нових машин і обладнання, що призначені для виробництва продукції із високим ступенем обробки та мають високий технічний рівень.

- Сприяння постановці на баланс підприємствами науково-технічних досягнень як НМА за вартістю, визначеною на основі методів оцінки, що запобігають зниженню зобов'язань та витрат і завищенню активів і доходів підприємств.

- Удосконалення порядку приватизації об'єктів державної власності в частині обов'язкового врахування вартості об'єктів інтелектуальної власності при визначенні стартової ціни об'єктів приватизації шляхом здійснення науково-технічного аудиту на підприємствах із обов'язковим залученням професійного оцінщика за спеціалізацією 2.2 «Оцінка прав на об'єкти інтелектуальної власності», зокрема у високотехнологічній сфері.

- Забезпечення контрзаходів щодо можливої втрати контролю над вітчизняними провідними технологічними розробленнями внаслідок придбання іноземними інвесторами контрольних пакетів акцій промислових підприємств, що виробляють високотехнологічну продукцію, під час укладання приватизаційних угод.

- Визначення на правовому рівні режиму таких об'єктів інтелектуальної власності, як ноу-хау, комерційна таємниця та конфіденційна інформація, що дозволить захистити важливі для підприємств результати інтелектуальної діяльності, що не відповідають правовим вимогам визнання об'єктом інтелектуальної власності, та брати рівноправну участь у процесах науково-технічного обміну з підприємствами країн, у яких відповідні інтелектуальні продукти є захищеними.

- Розроблення та прийняття законодавчої основи розподілу майнових прав на об'єкти інтелектуальної власності, створені з використанням державних коштів.

Висновки

Розвиток промислового потенціалу України у 2010 р. характеризувався позитивними тенденціями, що засвідчили перехід до стадії післякризового відновлення економіки держави. Сприятлива кон'юнктура цін на основну експортну продукцію України та відновлення позитивної динаміки світового ринку, поживлення внутрішнього ринку споживання металопрокату, поліпшення фінансового стану підприємств України, підвищення доходів населення, що забезпечувало активне збільшення попиту на товари споживчої групи, сприяли зростанню обсягів промислового виробництва.

Водночас темпи відновлення промисловості є задовільними лише порівняно із кризовим роком, у якому обсяги виробництва суттєво скоротилися. Наразі лише машинобудування є єдиною галуззю, де рівень виробництва вже досяг рівня кінця 2006 року.

Крім того, позитивні зрушення у промисловому секторі України є нестійкими внаслідок існування ризиків розвитку економіки, обумовлених внутрішніми дисбалансами, що полягають у сировинній спеціалізації промислового виробництва, переважанні експортоорієнтованих виробництв поряд із недостатнім використанням потенціалу внутрішнього ринку, повільним відновленням кредитування економіки України, зниженням рівня державного фінансування.

Існування внутрішніх дисбалансів, окрім негативного впливу на промисловий сектор держави, спричинило погіршення загального рівня глобальної конкурентоспроможності України (цього року Україна значно втратила у рейтингу, посівши серед 139 країн світу 89-е місце).

Розвиток промисловості України у післякризовий період вимагає забезпечення відновлення та ефективного реалізації виробничого, інвестиційного та науково-технологічного потенціалу.

Кризові процеси в економіці виявили значну вразливість виробничого потенціалу вітчизняної промисловості, що головним чином обумовлено сировинною орієнтацією вітчизняного виробництва. Реалізація виробничого потенціалу промисловості характеризується регіональними диспропорціями (70,1 % усієї ВДВ, утвореної промисловістю України у 2008 р., зосереджено у 7 регіонах України), що призводить до вразливості регіонів до кризових явищ як внутрішнього, так і зовнішнього походження.

На інвестиційний потенціал промисловості впливала низка чинників, що пов'язані із державною політикою України минулих років, коли протягом тривалого часу ігнорувалися проблеми

інвестиційної діяльності, внаслідок чого відбулось обвальне падіння виробництва, та сучасними процесами у світовій економіці, обумовленими уповільненням інвестиційної активності у світі та низьким рівнем кредитування промислового виробництва з боку міжнародних фінансових організацій. Внутрішніми проблемами, що перешкоджали відновленню інвестиційного потенціалу промисловості, були несприятливий інвестиційний і бізнес-клімат, висока інфляція, високий рівень тінізації економіки, неефективна система споживання природних ресурсів, надмірна енергоємність економіки України.

Післякризове відновлення інвестиційного потенціалу промисловості України має бути направлене на подолання структурних, технологічних, галузевих, регіональних диспропорцій та збалансування інвестування по джерелах надходження, що сприятиме усуненню загроз і ризиків поглиблення дисбалансів товарних і фінансових ринків, консервації неефективної структури виробництва, монополізації окремих стратегічно важливих або соціально значущих сфер економіки, нерационального використання сировинно-ресурсної бази та виробничих потужностей.

Науково-технологічний потенціал промисловості як важливий фактор забезпечення галузевої реструктуризації та технологічної модернізації промисловості у кризовий період був низьким, що обумовлено недостатньою інноваційною активністю промислових підприємств, низьким ступенем впровадженням інновацій у виробничу діяльність, відсутністю суттєвих позитивних зрушень у цій сфері, неадекватною політикою поводження з інтелектуальним капіталом промислових підприємств. Відновлення та ефективного використання науково-технологічного промислового потенціалу потребує вирішення проблем дефіциту коштів на придбання новітніх технологій та обладнання для впровадження цих технологій і виробництва інноваційної продукції, нестачі фахівців, які б мали досвід та спеціальні навички, необхідні для впровадження інновацій на виробництві та реалізації інноваційної продукції, вдосконалення правової бази поводження з нематеріальними активами підприємств як частини інтелектуального капіталу та проведення правильної оцінки вітчизняних об'єктів інтелектуальної власності при врахуванні їх у балансах.

Перспективи реалізації економічних реформ у 2011 р. значною мірою залежать від спроможності української промисловості до післякризового відновлення обсягів виробництва. Зважаючи на диспропорційність галузевої структури української промисловості та неоптимальне використання її виробничого, інвестиційного,

науково-технологічного потенціалу, можливість поліпшення ситуації в короткостроковій перспективі є маловірогідною. Утім, закріплення інституційної та організаційно-економічної основи для здійснення реформування економіки та підвищення рівня захисту виробників і споживачів здатне надати додаткового імпульсу розвитку промислового сектору.

Промислова політика України післякризового періоду має будуватися на основі концепції імпортозаміщення та концепції відродження коопераційних зв'язків усередині економіки з метою формування нового корпоративно-коопераційного каркасу економіки й відродження тих секторів економіки, від яких залежить збільшення пропозиції вітчизняної продукції на внутрішньому ринку. Диверсифікація та кластеризація економіки можуть забезпечити гармонійний розвиток і кооперацію секторів економіки, збільшення випуску наукоємних товарів. Одним із провідних рушіїв промисловості України має бути багатогалузеве машинобудування, що забезпечує базисні засади періодичного інноваційного оновлення технологічного рівня виробництва, конкурентоспроможність економіки і стійку динаміку економічного зростання. Водночас необхідно передбачити включення вітчизняних підприємств у коопераційні ланцюги з підприємствами інших країн у високотехнологічних і наукоємних сферах.

Підвищення виробничого та інвестиційного потенціалу промисловості має відбуватися через поліпшення інвестиційного клімату у відповідних галузях економіки та регіонах, активізацію інвестиційного попиту, капіталізацію заощаджень шляхом розширення доступу суб'єктів економіки до інвестиційного ресурсу, створення комфортних умов для ведення виробничої та підприємницької діяльності.

Стратегічним завданням підвищення науково-технологічного потенціалу промисловості України має бути дотримання прогресивних пропорцій між інтелектуальним потенціалом та іншими ресурсами, а також перехід до створення конкурентних переваг у високотехнологічних галузях. Для цього необхідні масштабні заходи щодо оновлення системи організації наукових досліджень та освоєння НТД; сприяння кадровому забезпеченню інноваційної діяльності через розвиток системи національної освіти, збереження інтелектуального багатства держави та підвищення престижу інтелектуальної праці.

Зміст

Вступ	3
Розділ 1. Промисловий сектор України: початок відновлення чи продовження кризи?.....	4
Розділ 2. Оцінка виробничого та інвестиційного потенціалу промисловості України.....	9
Розділ 3. Оцінка науково-технологічного потенціалу промисловості України.....	24
Розділ 4. Орієнтири стратегії розвитку промислового потенціалу України.....	33
Висновки	41

Наукове видання

**РОЗВИТОК
ПРОМИСЛОВОГО ПОТЕНЦІАЛУ УКРАЇНИ
В ПРОЦЕСІ ПІСЛЯКРИЗОВОГО ВІДНОВЛЕННЯ**

Літературний редактор: *М. Л. Рубанець*
Коректори: *І. В. Кутицина, О. В. Москаленко*
Верстка: *Н. І. Палій*

Оригінал-макет підготовлено
в Національному інституті стратегічних досліджень:
01030, Київ-30, вул. Пирогова, 7-а

Підп. до друку 20.12.10. Формат 60x84/16. Папір офс. № 1. Офс. друк.
Гарн. «PetersburgС». Обл.-вид. 3,24 арк. Наклад 200 пр. Зам. 10-1065

Віддруковано ПП «Вид-во «ФЕНІКС»
03680, м. Київ, вул. Шутова, 13 Б
Тел./факс 501-93-01

ДЛЯ ПОДАТК

ДЛЯ ПОДАТК
